

До проблеми неонаціоналізму в контексті кризи національної ідентичності

Слотюк П. кандидат історичних наук, доцент Вінницького національного аграрного університету

Коли дискусії з національних проблем виносяться за межі окремих етнічних груп і прагнуть поширитися на загальнодержавний рівень, вони, як правило, закінчуються сваркою і в подальшому виконують роль дезінтегратора не тільки політичного але й соціокультурного середовища. Україна не стала в цьому процесі винятком, а її провідники в чомусь особливими, розділивши територію держави міфологізованими політичними ідеологемами, одна з яких репрезентує її Західно-Центральну частину, інша – Південно-Східну. Нажаль, мало хто задумується над причинами того, чому етнос, який зумів досягти найвищої фази пасіонарного підйому в XVII столітті, в столітті XXI так і не спромігся сформулювати ідею, яка б ніколи не могла поставити під сумнів доцільність незалежності України в кордонах і з територією, яку сьогодні ми маємо. Звучить, як докір, хоча таким не є. Справа в тім, що сила причин, які сприяли виникненню історичного факту, досить часто відтворює в новому часі старі умови, актуалізуючи лише його міфологічну оболонку, яка абсолютно не відображає змісту новоявленої події, що рухається в одному і тому ж історичному контексті. Простіше це можна висловити формулою, в якій минуле помножене на сьогодні продукує минуле, однак виключно як оболонку з закапсульованою дійсністю. Для того, щоб дійсність могла змінювати форму свого існування, вона має відповідати сучасній суспільній ідентичності й структурі потреб, які нею породжені. Для більш зрозумілого пояснення можна навести приклад з нашої спільної з поляками історії й пригадати те, як формувався шляхетський соціальний прошарок, який зіграв неабияку роль в утворенні й розвитку як Литовського князівства, так і Речі Посполитої. Хто вони були і чому держава трималася головно не на магнатах, а шляхті, яка виконувала роль тогочасного середнього класу? В одній із статей на цю тему була висловлена думка, в якій відображений весь смисл того морального орієнтуру, що відтворював принцип вищості як свободи, що здатна відстояти себе. В ній автор пише: «Za czasow IRP szlachcicem bul ten – kto zyl jak czlachcic. Szlachcic, ktory nie zyl yak szlachcic, tracil szlachectwo.» В Литовській Русі було так само. Та й Богдан Хмельницький належав до цієї верстви, як і багато його побратимів. Тут свобода фіксує себе не як музейний артефакт, що нагадує нам часи сміливих героїв, а репрезентує у формі правила принцип, визначаючи характер поведінки тих, хто прагне стати шляхетним. Ось чому ідея українського націоналізму для того, щоб бути репрезентативною повинна стати шляхетною. Не тільки в сенсі пам'яті- плачу за минулим, а й в сенсі майбутнього- прагненням свободи і процвітання. В цьому ключі важливим є переосмислення «закритих» тем української історії початку XX століття, які після подій 1648 року є другою національно-демократичною революцією, основною рушійною силою якої стало селянство. Останнім часом на цю тему зявилося чимало цікавих публікацій як у вигляді мемуарів колишніх учасників подій, які вижили, так і дослідження сучасних авторів таких як Р.Коваль, К.Завальнюк тощо. Цікавим доповненням у переосмисленні тих подій стали літературні твори відомого українського письменника В.Шкляра («Чорний Ворон») і вінницького автора О. Дмитрука («Яків Шепель»). Все це є спробою розкрити характер селянської революції в Україні 1919-1922 рр. і донести до сучасних поколінь причини поразки національно-визвольної боротьби, яка привела до втрати Україною державної незалежності, а, відтак, до політичних репресій і голодомору 1932-1933рр.

Варто зазначити, що після краху Російської імперії Україна отримала можливість створити самостійну державу, однак зробити це стало досить проблематичним із-за розірваності українського національного середовища, яке реагувало на тодішні події

виключно через призму старого досвіду, старих стереотипів і містечкової політики. За таких обставин лише селянство виявилось на висоті, продемонструвавши суспільству прагнення захищати національні інтереси в умовах тодішнього політичного контексту. Але це прагнення носило регіональний характер, і поза усі спроби, не змогло піднятися вище локальної боротьби, яка, без сумніву, була самовідданою і героїчною. Вінниччина також знаходилася в епіцентрі тих подій, вписавши яскраву сторінку в історію національно-визвольних змагань ХХ століття.

Найяскравішими подіями, що відбувалися на нашій території, були Яків Гальчевський, Яків Шепель і Ананій Волинець чий імена, поки що, не реабілітовано і широкій громадськості вони маловідомі. Маловідомим є і цілий ряд селянських повстань, які прокотилися Поділлям, засвідчивши неприйняття радянської влади та її представників, які, як правило, не були українцями і вороже ставилися до українства. Найбільш яскравим було повстання, що розпочалося між Ямполем і Могилів-Подільським в районі Гайдамацького яру на початку лютого 1921р. Першими виступили селяни с.Бабчинці, а потім воно перекинулося на сусідні села: Садківці, Оленівку, Іванівку, Ново-Миколаївку, Бандашівку, Гонатинку, Григорівку, Грушки, Садківку, Коси тощо.[1] Важливим є те, що селяни виступили організовано. Згодом полум'я боротьби охопило Могилівський повіт. Повстав Ямпіль. Невдоволені політикою продрозкладки, селяни проголосили: «Геть комуністів, комуну і комісарів!». 7 лютого 1921р., під командуванням бувшого петлюрівського офіцера Якова Лунца, об'єднанні повстанські сили перейшли в наступ. Варто зазначити, що в Ямпільському повіті нараховувалося 12000 повстанських військ, а Могилівському 5000 і 200 чоловік кавалерії. Повстанці зайняли Яругу, де розігнали радянську владу і вбили 5 радянських працівників. На допомогу повсталим йшли загони, що діяли в Гайсинському, Жмеринському, Тульчинському повітах. Так загін Лиха 15.02.1921р. з п'яти кулеметами вирушив в Ямпільський повіт. По дорозі, недалеко від Тростянця, в с.Корабелівці вони розстріляли голову ревкому.[2] За донесеннями районних інформаторів з 1 лютого йшло інтенсивне групування повстанських загонів по всіх повітах Поділля. Довго не мешкаючи в ніч на 8 лютого 1921р. 66-й полк 24-дивізії після тривалого бою зайняв с.Оленівку і спалив його. Однак ситуація в Могилівці була тривожною. Вночі місто приступило до евакуації і були застосовані всі заходи щодо захисту міста. 10 лютого 1921 р. загони, що були вислані для ліквідації повстання повернулися в Могилів. Повстання було повністю ліквідовано. Війська зайняли села Садківці, Оленівку, Іванівку, Мервинці, Гамалівку, Ярловку, Ново-Миколаївку, Бандашівку, Богатинку, Вили, Григорівку, Грушку, Коси і Садни. Був звільнений Ямпіль. Більше 300 повстанців розстріляли.[3] Після придушення повстання, в Ямполі скликали нараду відповідальних партійних працівників для виявлення причин зростаючого невдоволення селян. Комісія вказала на те, що партійні сили в тут досить незначні і впливати на ситуацію кардинально не можуть; в такому ж стані знаходиться і радянський апарат. До того ж особливий відділ Румкордону своєю поведінкою дискредитує радянську владу: проводить необґрунтовані арешти та обшуки, які не мають під собою ніякого обґрунтування, забирає майно у селян і жителів міста. Така ситуація мала місце по всій Україні. Так 15 квітня 1921р. в с. Попова-Гребля, що належало до Чечельницької волості, прибув кінний експедиційний загін із 20 вершників і почав вимагати від голови сільради 50 пудів вівса, 20 пудів пшеничного хліба, 30 кінних підвід, свиню і бика. На все це було відведено дві години строку. Коли голова сільради запропонував зібрати схід села, йому почали погрожувати зброєю. Наступного дня за відмову підкоритися загін спалив усе село (534 будинки). У вогні загинула одна дитина, старий і багато худоби. Селян пограбували. Кращі речі завантажили на підводи і вивезли, окрім того у погорільців ще й вимагали грошей. У деяких мешканців, щоб не палити помешкання брали викуп золотом та іншими цінними речами. В селі без даху над головою, хліба, одягу і худоби залишилося 1840 чоловік.[4] Такі випадки носили масовий характер, що викликало відповідну реакцію з боку українського селянства. З метою придушення селянського опору був запроваджений

так званий інститут відповідачів. В інструкції Подільської губернської наради від 31.05.1921р. вказувалося, що «назначение ответчиков должно происходить первоначально в районах наиболее излюбленных бандитами. Должен быть созван сход, где объявляется и объясняется приказ. Должны быть сделаны практические разъяснения кому и как сообщать о бандах. Намечение ответчиков производит весьма осторожно на основании предварительных агентурных данных, собранных вместе с комнезамом и негласно. Тщательно избегать привлечения в число людей лояльных по отношению к советской власти. К репрессиям прибегать не рекомендуется. Вообще иметь ввиду, что главной целью создания института ответчиков является отнюдь не немедленный когда бандит будет бояться, что его выдадут».[5]

В наказі Брацлавської повітової військової наради від 10. 09.1921р. вказувалося, що потрібно « ввести круговую поруку зажиточного населения. На кулацкое население возлагаются следующие обязанности: охрана ссыпных пунктов, охрана сахарных заводов, охрана железнодорожных линий и мостов. Убийство партийных и советских работников, разграбление бандитами народного хозяйства и нападение на сельские, волостные исполкомы и комнезамы влечет за собой расстрел определенного числа кулаков из того села, где будут произведены указанные действия».[6] Ось так нова влада придушувала опір українського в тому числі і подільського селянства. Недаремно Яків Гальчевський у 1941 році у своїй книзі «Проти червоних окупантів» писав: «...Я знав, що новий повстанчий рух, який буде мною викликаний, не матиме виглядів на позитивні наслідки, особливо для учасників повстання.З переферій ми України не створимо, окупантів не прожинемо, але з іншого боку не згинемо безславно, як барани, а зі зброєю в руках-козацьки.»[7] Отаман Яків Шепель згадував:»На протязі всього мого повстанського шляху я зустрічав цілковите співчуття і допомогу селян.Займаючи яке –небудь село, я зараз збирав сходи, на яких виносилися постанови про обовязкове підримання повстанського руху. Всі, хто відмовлявся вступити в лави повстанців, виганялися селянством, а то навіть вбивалися ним.»[8]

Друга селянська революція в Україні завершилася поразкою,однак імена її героїв повинні бути повернуті нащадкам і тавро бандтизму ,накінець, знято з імен тих,хто віддав своє життя за свободу і незалежність своєї Батьківщини.

Список використаних джерел та літератури

1. ДАВО .Ф.П.-1.-Оп.1.Спр.53.-Арк.2.
2. ДАВО .Ф.Р-925.-Оп.8. Спр.56.-Арк.137.
3. ДАВО .Ф.П-1.-Оп.1.-Спр.53.-Арк.2.
4. ДАВО .Ф.Р-925.-Оп.8.-Спр.59.-Арк.14.
5. ДАВО.Ф.Р-925.-Оп.8.-Спр.59.-Арк.293.
6. ДАВО.Ф.Р-925.-Оп.8.-Спр.59.-Арк. 144.
7. Коваль Р. І нарекли його отаманом Орлом.-Літин,2005.-с.4.
8. Завальнюк К.Провісники волі.-Літин, 2005.-с.196.